

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2000-07-10

UDK 325.2 (497.4 Koper) (=131.1)"1954/1956"

IZSELJEVANJE IZ KOPRA IN OKOLICE V LETIH 1954-1956

Jure GOMBAČ

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

IZVLEČEK

Prispevek temelji na računalniški obdelavi dokumentov, ki jo je bilo treba po podpisu Londonskega memoranduma oddati, če je nekdo želel zapustiti Koprski okraj, po novem del Federativne ljudske republike Jugoslavije, ter oditi v Italijo. Popisanih je bilo stiriindvajset kategorij za 1003 ljudi, ki so zase in za svoje družine oddali "prošnjo za izvozno dovoljenje iz jugoslovanske cone STO" in s tem postali nosilci "začasne dovolilnice", s katero jim je bil dovoljen prehod prek meje. Podatki so precej specifične narave in so se včasih uprli pravilom, ki jih je postavljala računalniški program. Zato je pri nekaterih seštevkih prišlo do rahlih odstopanj, vseeno pa rezultati zaradi tega niso izgubili svoje zanimivosti.

Med odhajajočimi je bilo 622 ljudi italijanske narodnosti, od tega 172 žensk in 472 moških, in 364 Slovencev, od tega 90 žensk in 256 moških. Skupna povprečna starost je bila 45 let. Socialna slika postane jasnejša s popisom poklicev, ki so jih optanti, če so bili zaposleni, opravljali do odhoda, ter premoženja, ki so ga pustili za sabo ali pa so ga vzeli s seboj. Zanimivo je tudi vedeti, zakaj so si želeli oditi iz države, ki je prav najrevnejšim slojem največ obljubljala, in katerega meseca se jih je največ odločilo za odhod.

Ključne besede: emigranti, eksodus, Italijani, Koper, 1954-1956

MIGRATION OF PEOPLE FROM KOPER AND ITS VICINITY DURING 1954-1956

ABSTRACT

The article is based on the computer processed documents that people were obliged to lodge after the London Memorandum was signed, if they wished to leave the Koper district (which had recently become part of the Federal People's Republic of Yugoslavia) and set off to Italy. Twenty-four categories were listed for 1003 people, who lodged - for themselves and their families - the "Application for the Export Permit from the Yugoslav Zone of the Free Territory of Trieste" and thus became the bearers of the so-called "Temporary Permit", with which they were allowed to cross the border. The data are more or less of specific nature and have at times apposed the rules set down by the computer programme. This is the reason why some minor deviations have occurred in a few sums, although the results have not lost their point of interest due to it.

Amongst those who left, there were 622 Italian nationals (172 women and 472 men) and 364 Slovenes (90 women and 256 men), their overall average age being 45 years. Their social picture becomes clearer with an insight into the business that these opting people (if employed) attended to till their departure, and the property that they left behind or took with them to Italy. Also interesting are the reasons for their departure from the country that had been promising most to the poorest classes, and which was the month during which the majority of them decided to leave.

Key words: emigrants, exodus, Italians, Koper, 1954-1956

Rdeča nit, ki naj bi nas vodila skozi ta prispevek, so rezultati statistične računalniške obdelave podatkov 1003 prebivalcev mesta Koper in njegove okolice, ki so od 5. oktobra 1954, ko je bil podpisan Londonski memorandum, najprej na Vojaško upravo jugoslovanske narodne armade, od 26. oktobra istega leta naprej pa na Tajništvo za notranje zadeve okraja Koper, zase in za svoje družine oddajali prošnje za pridobitev začasne dovolilnice, s katero so lahko prešli državno mejo. (Ker so prošnje kljub uradnim obrazcem izpolnjevali na različne načine, je imel računalniški program včasih probleme pri seštevanju. Prišlo je do manjših odstopanj, ki pa na same rezultate bistveno niso vplivala).

Vendar pa se le na statistiko ni dobro popolnoma zanesti, saj posameznikova zgodba kaj kmalu utone v poplavi števil, grafov in krivulj, zato bodo kot dodatni vir podatkov uporabni še zapisniki sej Okrajnega komiteja Zveze komunistov Koper, članki iz dveh lokalnih časnikov Koprškega okraja, "Slovenski Jadran" in "La nostra lotta", in nekatera pričevanja, zbrana tako v literarni kot v znanstveni obliki.

Mario Riccobon, Koprčan, stanujoč na ulici Zarotti 4, po poklicu ribič, po narodnosti pa Italijan, je 12. oktobra 1954 pri uličnem prodajalcu kupil časnik "La Nostra Lotta", glasilo "Organa zveze socialističnih delavcev". Drugače ga ni kupoval, ker se mu je zdel proročinski, vendar mu je zanimanje zanj zbudila pisana naslovna stran, kjer je bilo mogoče prebrati, da je Jugoslavija spet ogromno prispevala k miru in sodelovanju med narodi (NL1). Govor je bil o sporazumu, ki sta ga v Londonu v začetku tega meseca, pod skrbnim očesom Velike Britanije in ZDA, podpisali Italija in Jugoslavija in je določal razdelitev cone A in cone B Svobodnega tržaškega ozemlja med ti dve državi. Sporazum je bil objavljen v celoti, z vsemi členi Spomenice o sporazumu, tisto pa, kar se je zdelo uredništvu še posebej pomembno za novo nastalo italijansko manjšino v Koprskem okraju, je bilo poudarjeno s krepkimi črkami. Zraven se je znašel še intervju z Borisom Kraigherjem, predsednikom Narodne skupščine Slovenije, ki je zagotovil, da bo Jugoslavija dosledno izpolnjevala vse točke sporazuma, še posebej tiste, ki govorijo o ureditvi življenja Italijanov pri nas. Vsem tistim, ki si niso zeleli zapustiti svojih domov in so na tem ozemlju sklenili ohraniti italijanski jezik in kulturo, kot jim je bilo to obljubljeno z ustavo Federativne ljudske republike Jugoslavije in Posebnim statutom o zaščiti pravic narodnih manjšin, je članek "Italiani e niente altro" spodbuhal, naj skupaj s svojimi slovenskimi in hrvaškimi brati gradijo socializem v novi domovini (NL2).

Vendar Mario tistega dne ni bil povsem prepričan, da vse, kar napišejo časopisi, tudi drži. Njegove negotovosti in tesnobe ni potolažil niti govor predsednika Jugoslavije, Josipa Broza Tita, ki je čez dober mesec na glavnem

Koprskem trgu vsem navzočim čestital, ker "so postali državljani socialistične Jugoslavije, graditelji novega socialnega sistema, ki naj bi vsem dal lepšo prihodnost in večje možnosti v državi, ki spoštuje bratstvo med ljudmi in v kateri ni diskriminacije manjšin (NL3). Zdelo se mu je namreč, da je realnost v Kopru in njegovi okolici preslišala velike besede o enakosti, začinjene z obljubami o boljši prihodnosti. Ko je zvečer zavil v izolsko Taverno in se pogovarjal s svojimi prijatelji, zbranimi z vseh vetrov, so se vsi strinjali, da si spremembe, ki jih uvaja nova država in se z njimi čedalje bolj vmešava v posameznikovo življenje, sledijo čedalje hitreje (AS 1). Spominjali so se povojnih let, nacionalizacije in agrarne reforme ter se skupaj s kmeti šalili na račun neuspeha zadrug, s katerimi je skušala oblast pod diktatom Komunistične partije reševati vprašanje kmetov in kolonov v socialistični državi. Nato pa so se jim zaskrbljeno nagubala čela, saj se jim je zdelo, da najrazličnejše novice, ki so krožile med mizami, ne obetajo nič dobrega.

Prve spremembe je človek lahko opazil, takoj ko je stopil skozi hišna vrata. Nekaterim ulicam so italijanska imena že zamenjali s slovenskimi, napisi v italijanski so izginjali, pojavili so se dvojezični, isto pa se je dogajalo tudi z uradnimi obrazci in žigi. Oblastni organi so začeli poslovati v slovenščini, z opcijo poslovanja v italijanskem jeziku in ne obratno, kot je to funkcioniralo do pred kratkim. Uradnik, ki ni znal slovensko, je moral na tečaj, sicer je bil premeščen (AS 2). Poleg tega je bilo na ulicah, trgih, gostilnah, kopalniščih in še kje čedalje več Slovencev, ne tistih iz Istre, pač pa onih iz notranjosti Slovenije. Okoli 15.000 se jih je preselilo na morje, da bi zapolnili praznino, nastalo za Italijani, ki so odšli v Trst. Ti so se vedli nemogoče (AS 3). Niso znali italijansko, če pa jih kdo ni razumel, kot se je to zgodilo tisti prodajalki kart v piranskem kinu, ki jim ni prodala vstopnic, ker so jih zahtevali v slovenščini, je hitro prišlo do prepira, zalitev in včasih celo do pretapa. Ves čas so poudarjali, da je z Italijo v teh krajih konec, da tudi Svobodnega tržaškega ozemlja ni več in da imajo zdaj oblast v rokah Slovenci (AS 2). Tudi na delovnem mestu v tovarnah je prihajalo do sporov, saj slovenski delavci niso hoteli ubogati predelavcev, ki so govorili le italijansko in proizvodnja je marsikje zastajala (AS 4).

Vsej proizvodnji in novim tovarnam navkljub je v okraju še vedno vladalo pomanjkanje, ki ga ni bilo mogoče več odpraviti z obiskom pri sorodnikih v Trstu, kjer se je dalo kupiti več in ceneje, saj je bila meja zaprta in močno zastražena (AS 5).

Še bolj kot vse to pa je kmete in predvsem obrtnike zasebnike skrbelo nova gospodarska politika, ki jo je vodil Gospodarski svet okraja Koper. Socialistični odnosi v družbi namreč niso tolerirali obrtnika, ki ves čas le špekulira in ohranja razredno družbo živo. In čeprav naj bi bil davek na dohodek približno za polovico nižji kot drugod po Sloveniji, je bil davek na obrat precej višji, v nekaterih obrtnih strokah celo do 100%. Tako

slovenski kot italijanski obrtniki so ga sicer plačevali, vendar so čedalje pogosteje vračali obrtna dovoljenja in se zaposlovali v državnih podjetjih, ali pa so pobrali svoje orodje in stroje ter odšli. V Kopru je tako število zasebnikov - obrtnikov močno padlo. Leta 1953 je bilo v tem mestu okoli 282 privatnih obratov, konec leta 1954 pa le še 203 (AS 6).

Na tem mestu si lahko ogledamo, kateri poklici so prevladovali med tistimi, ki so izpolnili prošnjo za izselitev (PAK, TNZ OLO).

POKLIC	SKUPAJ	SLOVENC	ITALIJANI
KMET	330	125	203
GOSPODINJA	193	60	131
DELAVEC	115	56	55
MIZAR	38	5	32
ŠOFER	29	14	15
RIBIČ	24	0	24
UPOKOJENEC	23	6	17
ZIDAR	17	13	4
MEHANIČAR	15	6	9
KOVAČ	12	3	9
TRGOVSKI POMOČNIK	11	5	6
TRGOVEC	10	1	9
BRIVEC	9	1	8
ČEVLIAR	8	1	7
NAMEŠČENEC	8	2	6
PLESKAR	8	3	5
MESAR	7	1	6
ELEKTRIKAR	7	2	5
ŠIVILJA	7	4	3
GOSPODINJA-KMETICA	7	5	2
PEK	7	1	6
URADNIK	7	2	5
UČTELJICA	5	0	4
NATAKAR	5	2	3
ŠTUDENT	5	3	2
UPOKOJENKA	5	0	5
BOLNIČARKA	5	4	1
KLEPAR	4	1	3
GOSTILNIČAR	4	0	4
POMORŠČAK	4	0	4
TAPETNIK	3	0	3
HIŠNA	3	3	0
ČISTILKA	3	1	2
ŽUPNIK	3	2	1
GOSTILNIČARKA	3	0	3
TESAR	3	2	1
URAR	2	0	2
MEŽNAR	2	1	1
KROJAČ	2	0	2
KAMNOSEK	2	1	1
PRODAJALKA	2	1	1
PREMOGAR	2	0	2
TIPOGRAF	2	0	2
KRESAČ	2	1	1
SLAŠČIČAR	2	0	2
INŠTALATER	1	0	1

Tako kmetje kot obrtniki so bili zdaj jezni na novo državo, ki jih v tako kratkem času prepoznala kot razredne sovražnike in jih zapletla v oster ideološki boj. Na poziv jugoslovanskega Zunanjega ministrstva in Edvarda Kardelja je Koprski okraj sicer popravil svojo ostro gospodarsko politiko, ki je bila eden glavnih vzrokov za izseljevanje Italijanov in Slovencev, a škoda je bila že narejena (AS 6).

Poleg vsega tega pa so Maria mučili tudi osebni problemi. Njegov najstarejši sin je dopolnil 18 let in čas je bil, da mu na naboru povedo, v kateri del Jugoslavije ga bodo poslali služiti dveletni vojni rok (NL4). Med koprsko mladino, ki je po mnenju komisije Centralnega komiteja ljudske mladine Slovenije vse preveč plesala in kartala, je prevladovalo mnenje, da se marsikdo, ki odide v Bosno ali Makedonijo, od tam ne vrne več (AS 3). In kdo mu bo potem pomagal ribariti? Sicer pa ga tudi ribarjenje ni več veselilo, saj so številni Italijanski ribiči odšli in s seboj odpeljali svoje barke, opremo in znanje. Nadomestili so jih ribiči slovenske narodnosti, organizirani v zadrugo, ki so sicer imeli veliko delovne vneme, a so bili skoraj brez ribiških izkušenj. Zares loviti ribe so znali le redki in ulov je bil pičel, ribe slabe kvalitete, zaslužek pa nikakršen (AS 7).

Sledil je torej pogovorom okoli sebe, ki so se med njegovim razmišljanjem razgrel do vrelišča, in ni si mogel kaj, da se ne bi strinjal z stavkom, ki so ga glasno tehtali vsi okoli njega: "Bolje dve klofuti od matere kot ena od mačehe" (AS 8). Ponoči, ko je prižgal radio in ga naravnal na frekvence tržaške radijske postaje, je še enkrat poslušal, kaj vse mu ponuja Italija, če le optira zanjo, in se končno odločil (AS 9).

Naslednji dan je odšel na Tajništvo za notranje zadeve okraja Koper, da bi dvignil obrazce, ki so jih morali izpolniti vsi tisti, ki so hoteli postati nosilci začasne dovolilnice za prehod prek meje. Tam je izvedel, da mora izpolniti dvojezično "prošnjo za izvozno dovoljenje iz jugoslovanske cone STO". Ta je bila sestavljena tako, da ga je kar najbolj podrobno izprašala o osebnih podatkih, ki so zanimali birokrate. Tako so ti poleg njegovega imena lahko zvedeli tudi za imena staršev, napisati pa je bilo treba tudi datum, kraj, okraj in okrožje rojstva. Tudi stan in poklic sta bila važna, zraven trenutne zaposlitve pa se je zapisal še naslov stalnega bivališča. Druga stran obrazca je Maria izprašala o njegovem premoženju, kar je predvsem zanimalo carino. Tako je v posebej oštevilčene prostorčke vstavil vse svoje premoženje, za katere je želel dobiti izvozno dovoljenje. Nato je moral napisati, čigavi so ti predmeti, od koga jih je kupil in koliko časa jih ima v lasti, vse to pa je moralo biti potrjeno še s strani dveh prič. Preden pa je vse skupaj podpisal, se je najdlje pomudil pri kratkem vprašanju o vzroku za izselitev. Kot vsak prosilec je imel svoje razloge, vendar je v nasprotju z nekaterimi drugimi, ki so se odločili, da novi oblasti povedo svoje, izbral varnejšo različico, saj človek nikoli ne ve, komu se lahko zameri. Zapisal je, da si želi k sorodnikom v Trst

(PAK, TNZ OLO).

Kako pa so se odločali drugi?

RAZLOG	ŠTEVILO
K SORODNIKOM V TRST	191
NA LASTNO ŽELJO	100
K SINOVOVOM V TRST	94
K BRATOM V TRST	68
K OTROKOM V TRST	67
K HČERI V TRST	64
K SESTRI V TRST	57
DELO V TRSTU	44
IZSELITEV V AVSTRALIJO	23
K MOŽU V TRST	23
K STARŠEM V TRST	19
K ZAROČENCU V TRST	17
K TETI V TRST	17
POKOJNINO PREJEMA V TRSTU	15
IZSELITEV V AMERIKO	15
K MATERI V TRST	13
ZDRAVLJENJE V TRSTU	11
ZARADI DRUŽINSKIH RAZMER	11
K OČETU V TRST	10
KER SE IZSELJUJEJO DRUGI	10
ZEMLJA V ITALIJI	9
K STRICU V TRST	9
K ZAROČENKI V TRST	8
BOLEZEN	7
BREZ RAZLOGA	6
K DRUŽINI V TRST	6
IMA HIŠO V TRSTU	6
K SVAKOM V TRST	5
EMIGRACIJA	5
BOLEZEN V DRUŽINI	3
FANT V TRSTU	3
NADALJEVANJE ŠOLANJA	3
DOMOV V TRST	3
K SVAKINJI V TRST	3
IZSELITEV V NEZNANO	3
HČI SE POROČI V TRST	2
K TASTU V TRST	2
ZAPOSLITEV V TRSTU	2
Z MOŽEM NE MORE ŽIVETI	2
K STARŠEM V ITALIJO	2
VZELI ZEMLJO ZA LETALIŠČE	2
TU NE BI ŽIVEL	2
PREVEČ LJUDI V DRUŽINI	2
K ŽENI V TRST	2
IZSELITEV V KANADO	2
NE ZNA JEZIKA	2
UMIRA OD LAKOTE	2
ŠIRITI VERO V MILJAH	1
UPANIJE NA BOLJŠE ŽIVLJENJE	1
OD ZAUPANJA SE NE DA ŽIVETI	1
NE POZNA VEČ NIKOGAR	1
PREDALEČ V ŠOLO	1
ZARADI ŠOLANJA OTROK	1
OTROCI BREZ DELA	1
K BRATU INVALIDU V TRST	1
V TRST Z OTROKI	1
K SESTRI V AMERIKO	1
JE STAR IN BOLAN	1
POKOJNINA PO MOŽU V TRSTU	1
VKRCANJE V TRSTU	1
ZNIŽALI SO PLAČE	1

Nato se je odpravil na Svet za gospodarstvo, kjer je za vse polnoletne člane svoje družine dvignil potrdilo, da kot prosilci nimajo nobenih materialnih obveznosti do ljudske oblasti, in potrdilo o poravnanju vseh davkov v njegovo breme pri Ljudskem odboru. Nato je na Okrajnem sodišču v Kopru prosil za potrdilo, da proti nikomur v njegovi družini ni uveden kazenski postopek, in za dokazilo, da nihče še ni bil kaznovan. Potem je bil na vrsti Ljudski odbor, ki je izdal potrdilo o bivanju.

Matičar je izdal rojstne liste za vse tiste člane družine, ki še niso bili polnoletni, ter potrdilo o narodnosti in občevalnemu jeziku prosilca. Ko je na koncu dneva pogledal v denarnico, je ugotovil, da je za vsa potrdila zase porabil okoli 710 dinarjev, za ženo in polnoletnega sina po 530, za preostala dva otroka pa po 100 dinarjev. Ko je vse skupaj seštel, je znesek znašal skoraj 2000 dinarjev (PAK, TNZ OLO).

Na tajništvo je ta šop papirjev oddal in začelo se je nestrpno čakanje. Nekateri prijatelji in sosedi, ki so prošnjo za izselitev vložili že prej, so dobivali začasne dovolilnice, drugi pa ne, zato so napisali osebno pismo, s katerim so oblasti pojasnili nejasnosti, dopolnili svojo prošnjo ali pa se le pozanimali, zakaj odgovora še ni. Ta pisma so si bila po sestavi precej podobna in tu verjetno ni šlo za naključje.

Avtorji so po navadi v uvodu pisma zapisali, da so razočarani, ker je bila njihova prošnja bodisi zavržena.

"Sono stato meravigliato di ricevere la Vr. Lettera dove mi viene respinta la domanda di emigrazione. non posso comprendere tale decisione". (Presenečen sem prejel Vaše pismo, v katerem me obveščate o zavrnitvi moje prošnje za izselitev. Te odločitve žal ne morem razumeti).

"Ho rilevato con sorpresa, che mi è stata respinta la mia domanda di emigrazione". (Presenečen sem spoznal, da mi je bila zavržena prošnja po emigraciji).

"Se pritožujem proti odločbi št. 9862 z dne 25. 10. 1954 o zavrnitvi izseljevanja v Italijo, in to v Trst-Milje".

Ali pa se je postopek preveč zavlekel:

"...essendo la mia domanda di emigrazione consegnata dal giorno 20. 4. 1955 fino a oggi non evasione la mia richiesta, per cio non comprendo il perche chi si lunga attesa". (...že zaradi tega, ker sem prošnjo za izselitev uročil dne 20. 4. 1955, ne razumem, da ni bila moja prošnja sprejeta, ne razumem tudi, zakaj tako dolgo čakanje).

"Pritožujem se naslovu z ozirom na mojo prošnjo za izselitev z dne 28. 3. 1955, ki do danes še ni rešena".

"podpisani prosim zgornji naslov, da mi pojasni, zakaj po petih mescih vložitve prošnja za izselitev v Trst še ni rešena".

Nato so oblast spomnili, da je Jugoslavija podpisala Londonski memorandum in se s tem zavezala, da ga bo brezpogojno uresničevala:

"Sulla decisione che è stata firmata il memorandum a Londra, fra gli Stati uniti d'America, Gran Bretagna,

l'Italia e Jugoslavia, o il pieno diritto di trasferirmi di questa zona". (Glede na odločitev, ki je bila podpisana v memorandumu v Londonu, med Združenimi državami Amerike, Veliko Britanijo, Italijo in Jugoslavijo, imam vso pravico, da se preselim iz te cone).

"Sono persuaso che trattasi di un equivoco, per il semplice fatto che ogni persona ha il pieno diritto di trasferirsi dove meglio gli conviene". (Prepričan sem, da gre za nesporazum, zaradi preprostega dejstva, da ima vsaka oseba vso pravico, da gre, kamor ji najbolj ustreza).

"Ker v Memorando jje Napravljiano da vsak Kier ije Roien v Teitoriji Zone Bi lahko gre Kamer mi jio boljše in Kamer čio niegovi".

Še posebej je bilo pomembno omeniti, da je njihova vest čista, da nikoli niso sodelovali z okupatorjem, da niso kršili zakonov in da so spoštovali oblast. Nato so še enkrat navedli svoje razloge za izselitev in jih utemeljili z najrazličnejšimi podatki o svoji trenutni situaciji:

"Lascio questa zona per andare a stabilirmi a Trieste presso i miei parenti, dal quale mi anno gia preparato il lavoro". (Zapuščam to cono, da bi se za stalno naselil v Trstu pri sorodnikih, ki so mi že omogočili zaposlitev).

"Perche ho propio adesso bisogno di questa operazione che per me poco importante venga fata in Isola o a Trieste ma prima di essere sottoposto a tale vorrei avere un colloquio con i miei 5 figli residenti a Trieste per concigliarmi con loro. Perche l'operazione puo andare bene o puo andare anche male...". (Ker prav sedaj nujno potrebujem to operacijo, za katero ni pomembno, ali jo opravim v Izoli ali v Trstu, ampak pred to operacijo bi se rad pogovoril z mojimi petimi otroki, ki živijo v Trstu, da bi se z njimi spraval. Ker

operacija lahko uspe, lahko pa tudi ne...).

"Da sem se odločila za izselitev, je to vzrok mladosti in s tem v vezi hrepenenje, da si ogledam svet, delno lahko rečem tudi iz ljubezenskih razlogov".

"Razlog za izselitev je nesporazum s starši, in ker ima žena svojo hišo v Miljah, se še prav nerad moram izseliti".

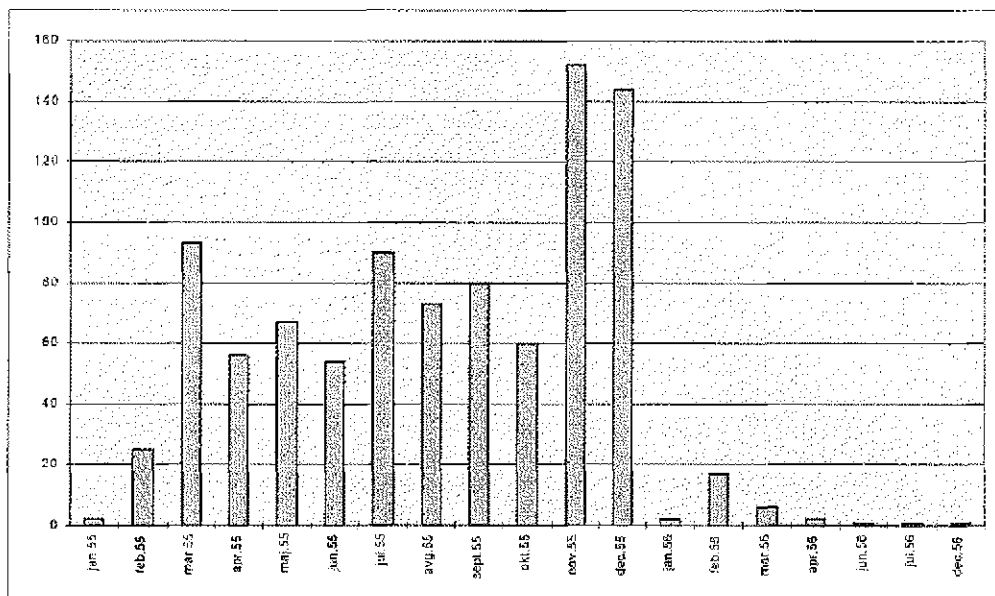
Na koncu pisma je bila največkrat zapisana želja, da bi se njihova prošnja čim hitreje rešila in da bi dovolilnica kar najhitreje našla pot do navedenega naslova (PAK, TNZ OLO).

Družino Riccobon pa je medtem obiskal partijski aktivist, komunist, ki se je želel z njimi še enkrat pogovoriti o njihovi odločitvi.

Mario ga je poslušal, kako govori o prednostih novega družbenega sistema, socializma pred kapitalizmom, pa o na novo ustanovljenih komunah, lokalnih skupnostih proizvajalcev, ki so povezani z množicami, se zato zavedajo potreb potrošnikov in jih skušajo čim bolj zadovoljiti ter se tako izogniti birokratizmu, samovolji in centralizmu (AS 2). Ko je aktivist končal, ga je Mario vljudno postavil pred vrata in mu prepovedal še kdaj stopiti v njegov dom (AS 1). Čakalo ga je namreč dolgotrajno pakiranje vsega, kar je želel vzeti s seboj čez mejo.

Čez dva dni je prispelo obvestilo, da ga na Tajništvu za notranje zadeve čaka začasna dovolilnica za prehod meje. Zdaj je imela njegova družina le še petnajst dni časa, da pospravi in gre.

Na tem mestu si lahko ogledamo, v katerih mesecih leta 1955 in 1956 je 622 ljudi italijanske narodnosti in 346 Slovencev zapustilo Koprski okraj (PAK, TNZ OLO).

Graf 1: Mesečna dinamika izseljevanja iz koprskega okraja v letih 1955 in 1956.

Grafico 1: Dinamica emigratoria mensile dal circondario capodistriano negli anni 1955 e 1956.

In kaj vse so optanti jemali s seboj? Začnemo lahko s hišno opremo. Poleg vseh vrst pohištva za spalnice in dnevne sobe, zabojev oblek in obutve ter opreme za kuhinje in kopalnice so se odločali tudi za radioaparate, telefone, ure, klavirje, gramofone, fotografske aparate, kipe, lestence, knjige, slike, razpela, okrasne rože, muholovce ter ptice in njihove kletke. Pozabili niso na kitare, violine, trobente, harmonike in bobne, športniki pa so vzeli smuči, sani, drsalke, žoge, boksarske rokavice, puške za podvodni ribolov ter dirkalna kolesa.

Vsi ljudje, ki so odhajali, so s seboj obvezno vzeli tudi orodje poklica, ki so ga opravljali. Ribiči so tako na primer s seboj poleg čolna odpeljali še mreže vseh vrst, vrše, parangale, trnke, jadra, vrvi, kompase, vesla, rezervne motorje, zaboje za shranjevanje ulova, zalogo nafte in ribiško obleko.

Kaj pa hrana? Kmetje so lahko s seboj vzeli enoletno normalno zalogo živil, delavci in uradniki pa zalogo za nekaj tednov. Vendar pa je tu nastal problem. Ker je bila Jugoslavija v hudi gospodarski krizi, je namreč omejila izvoz vseh vrst mesa, maščob, sladkorja alkohola in tobaka.

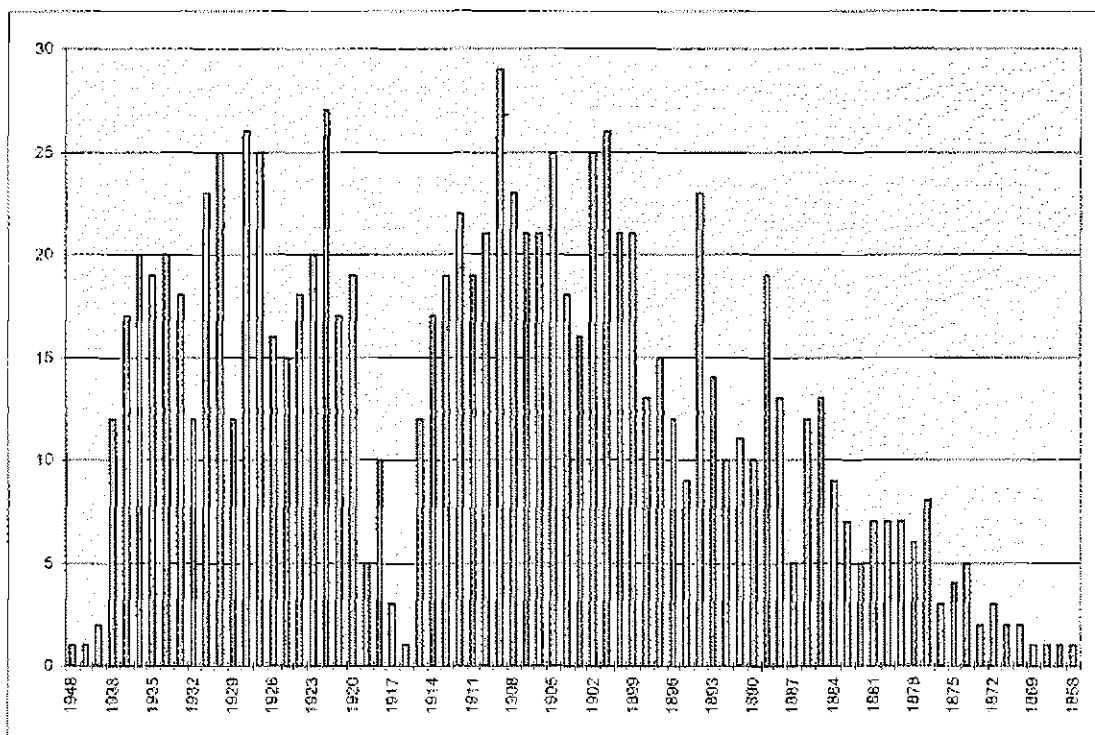
Tako so v praksi optanti s seboj lahko odnesli le 5 kilogramov sladkorja, en cel pršut, dva kilograma šunke, salam ali klobas, okoli dva kilograma govejega ali svinjskega mesa, deset ribjih konzerv, dvajset jajc, od dvajset do petdeset kilogramov krompirja, 5 do 10 kokoši in pet litrov olja. Zato pa so lahko vzeli toliko več pšenične,

koruzne in ajdove moke in makaronov, od zelenjave so jemali čebulo, česen, olive, krompir fižol, grah, bob, otrobe, koruzo in paradižnike, od sadja pa jabolka, hruške, slive, grozdje, mandlje, orehe in lešnike. Za pogasitev zeje so lahko vzeli dva litra žganja, okoli 10 litrov vina, tri litre likerjev, otroci pa so pili kompot in razne sokove. Svojo kadiško razvado so lahko tešili le z desetimi škatlicami cigaret (PAK, TNZ OLO).

Tudi živih živali ni bilo mogoče izvažati po mili volji, živine se je s seboj lahko odpeljalo največ dve glavi, podobno pa je bilo tudi z delovnimi živalmi, na primer konji, voli, osli in mušami (AS 1).

Vse to premoženje je bilo treba nekako prepeljati do meje in nato do Trsta. Najbolj pogosto transportno sredstvo so bili vozovi, vendar pa je Mario veliko stvari naložil tudi na svojo barko "Fortuna", s katero se je nato mimo Debelega rtiča odpeljal v Trst. Žena in otroci so za vozom odšli na mejni prehod Škofije, kjer jim je zvezni miličnik vzel začasno dovolilnico, nanjo pritisnil žig z datumom 12. julij 1955 in jo poslal nazaj v Koper. Še zdaj jo, dvakrat prepognjeno in umazano od poti, hranijo v Regionalnem arhivu Koper (PAK, TNZ OLO).

Za konec si lahko ogledamo še starostno sestavo optantov. Povprečna starost žensk je bila 51 let, moških pa 43. Skupna povprečna starost je bila 45 let, kar je pomenilo, da je bilo največ ljudi rojenih med letoma 1909 in 1911, kar je tudi razvidno iz grafa.

Graf 2: Število optantov razdeljenih po rojstnem letu.
Grafico 2: Numero degli optanti suddivisi per anno di nascita.

Čeprav je bilo največ nosilcev dovolilnic, ki so prestopili mejni blok Škofije, starih od 43 do 50 let, skupaj 179, pa ne moremo govoriti o tem, kako se je za odhod odločila le določena homogena starostna skupina. Veliko je bilo mlajših, ki so bili stari od 19 do 21 let, skupaj 59, naslednja velika skupina so bili tisti, stari od 24 do 28 let, skupaj 111, odšlo pa je tudi veliko tistih, ki so bili stari od 31 do 33 let, okoli 47. Kar se tiče nosilcev dovolilnic, ki so bili starejši od omenjene največje

starostne skupine, pa vidimo, da se številke spet dvignejo v starosti med 53. in 56. letom, ko se je odločilo oditi kar 92 ljudi. Zadnji veliki val opazimo med ljudmi, ki so bili stari od 66 do 68 let, ko jih je 37 zapustilo te kraje. Najstarejša oseba, ki se je odločila oditi v Italijo, je bila gospodinja iz Kopra, ki je bolehalo za akutno arteriosklerozo in sta jo k sebi vzela sinova iz Trsta. Ob odhodu dne 6. julija 1955 je bila stara 97 let (PAK, TNZ OLO).

L'ESODO DA CAPODISTRIA E DAL SUO CIRCONDARIO NEGLI ANNI 1954-1956

Jure GOMBAČ

Università di Ljubljana, Facoltà di filosofia, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

RIASSUNTO

Nel corso della loro storia i villaggi istriani si erano trovati spesso ad affrontare difficoltà di varia natura. I problemi e i momenti difficili avevano però fatto sempre sì che i loro abitanti si unissero e affrontassero assieme il destino, spesso sfavorevole, che aveva loro riservato tanto la natura che gli uomini.

Agli inizi del Novecento e, soprattutto, dopo la conquista del potere da parte del fascismo, questa collaborazione, sia nelle città sia nel circondario, cominciò invece a venire meno. Nella vita quotidiana, assieme al nuovo potere e a nuove persone, affiorarono con tutta la loro potenza dei sentimenti che già da molto serpeggiavano per calli e piazze. La gente non era più uguale. Si divisero, sulla base della lingua e della nazionalità, fra i nostri e gli altri.

La fiducia venne meno, i fili si spezzarono e nemmeno il tempo bastò, alla fine della guerra, a sanare le profonde ferite provocate da un ventennio di violenze e cambiamenti. L'insicurezza e la paura continuarono ad essere una costante per le genti di questi luoghi.

Nel 1954 il Memorandum di Londra assegnò alla Jugoslavia l'ex Zona B e parte dell'ex Zona A del Territorio Libero di Trieste. Gli italiani del distretto di Capodistria cominciarono a guardare con diffidenza gli altri che edificavano il proprio potere. L'articolo otto del Memorandum di Londra offriva però loro la possibilità di scelta. Potevano rimanere, e diventare minoranza nel nuovo stato, o andarsene in Italia.

Chi voleva andarsene, e non diventare parte dell'esperimento jugoslavo, era obbligato a fare una lunga trafila. Bisognava riempire un formulario per tutta la famiglia, spesso anche per i parenti, la cosiddetta "Domanda d'espatrio dalla zona jugoslava del TLT". Un documento che richiedeva tutti i dati anagrafici e quelli sui beni, che interessavano soprattutto agli uffici doganali. Poi bisognava munirsi di certificati che provassero che nulla si doveva al potere popolare e ai comitati popolari. Il tribunale certificava la fedina penale pulita, il comitato popolare la residenza e l'ufficiale di stato civile aggiungeva il proprio parere sulla lingua d'uso e la nazionalità del richiedente. Lo stesso ufficiale rilasciava anche i certificati di nascita per i minorenni.

Tutti questi documenti andavano consegnati al Segretariato degli Affari Interni del distretto di Capodistria. La pratica veniva numerata e poi il richiedente aspettava il "Permesso temporaneo" per il passaggio del confine, che permetteva all'intera famiglia di passare il posto di blocco di Škofije.

Tutte queste domande sono oggi conservate presso il Museo Regionale di Capodistria. Per avere un'immagine sociale quanto più chiara su chi optò per l'Italia e per dare risposte ad altre domande, abbiamo elaborato al computer i dati sulle 1003 persone di Capodistria e dintorni che presentarono queste domande fra il 1954 e il 1956. Vista la loro specificità, alcuni dati hanno presentato difficoltà di inserimento nel programma informatico, perciò i risultati, alle volte, non collimano. Restano però estremamente interessanti. Si è potuto stabilire così, ad esempio, l'età media di queste persone, sapere a quanti uomini e a quante donne fu intestato un "Permesso temporaneo" e, ovviamente, dividerli secondo la nazionalità. Fra quanti partirono ci furono 622 italiani, dei quali 172 donne e 472 uomini e 364 sloveni, 90 donne e 256 uomini. L'età media degli esuli era di 45 anni. L'elenco delle loro professioni offre una visione completa del quadro sociale, mentre lo stato d'animo di quel difficile momento è intuibile dalle spiegazioni date alla voce "motivi per il trasferimento". I grafici illustrano in maniera più chiara i mesi nei quali

l'esodo verso l'Italia fu più massiccio e gli anni di nascita di chi partì. Tuttavia, dato che è meglio non fidarsi solo dei dati statistici e visto che le storie individuali si perdono nella marea di numeri e grafici, si possono usare come fonti aggiuntive di informazione i verbali delle riunioni del Comitato Distrettuale del Partito Comunista di Capodistria, gli articoli dei due giornali della zona, il "Primorski Jadran" e "La Nostra Lotta" e alcune testimonianze verbali.

Nell'analisi al computer non si segnalano problemi di sorta, è sufficiente inserire correttamente i dati. Anche i verbali, i formulari e le lettere alle autorità, sono limitate dalle regole poste dalla burocrazia. Questi dati cominciano a svelare nuove tessere di quel mosaico che fu distrutto nel 1956 ed i cui pezzi, sinora, si trovavano nascosti nelle istituzioni più svariate.

Parole chiave: emigranti, esodo, italiani, Capodistria, 1954-1956

VIRI IN LITERATURA

AS 1, AS, CK ZKS - Arhiv Republike Slovenije, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, fasc. 178, Zapisnik seje predsednikov SZDL začasnih odborov komun in sekretarjev ZKS začasnih komitejev komun, 12. 3. 1955.
AS 2, AS, CK ZKS, fasc. 178, Zapisnik seje Okrajnega komiteja ZKS Koper, 1. 4. 1955.
AS 3, AS, CK ZKS, fasc. 167, Poročilo komisije Centralnega komiteja Ljudske mladine Slovenije o politični situaciji v okraju Koper leta 1954, 5. 1. 1955.
AS 4, AS, CK ZKS, fasc. 178, Zapisnik seje sekretariata Okrajnega komiteja ZKS Koper, 14. 6. 1955.
AS 5, AS, CK ZKS, fasc. 168, Zapisnik konference s sekretarji Okrajnega komiteja ZKS 10. 1. 1955.
AS 6, AS, CK ZKS, fasc. 168, Zapisnik konference s sekretarji Okrajnega komiteja ZKS, 5. 1. 1955.
AS 7, AS, CK ZKS, fasc. 168, Zapisnik seje OK ZKS Koper, 3. 7. 1954.

AS 8, AS, CK ZKS, fasc. 168, Zapisnik seje predsednikov SZDL začasnih odborov Komun in sekretarjev ZKS začasnih komitejev komun, 12. 3. 1955.

AS 9, AS, CK ZKS, fasc. 178, Pismo Centralnemu komiteju ZKS Ljubljana, 6. 12. 1955.

AS 10, AS, ZKS, fasc. 178, Zapisnik seje sekretariata OK ZKS Koper, 9. 5. 1955.

NL - La Nostra Lotta. Capodistria, Unione socialista lavoratori, annate VII-VIII (1954-1955).

NL1 - Il grosso contributo della Jugoslavia. A. VII, 12 ottobre 1954, 1.

NL2 - Italiani e niente altro. A. VII, 12 ottobre 1954, 1.

NL3 - Il discorso del compagno Tito. A. VII, 24 novembre 1954, 1.

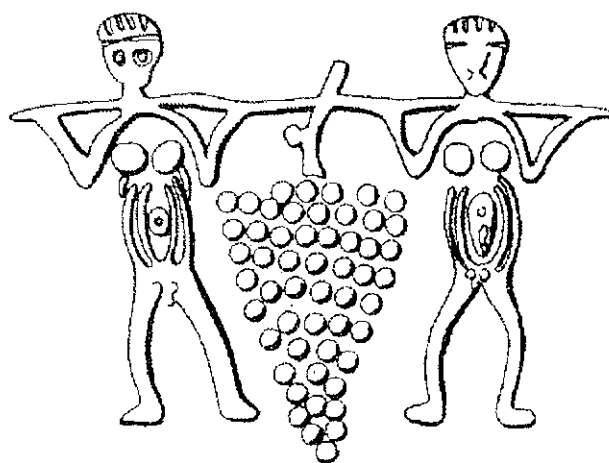
NL4 - Il servizio militare obbligatorio nei distretti di Buie e Capodistria. A. VIII, 18 gennaio 1955, 2.

PAK, TNZ OLO - Pokrajinski arhiv Koper, Tajništvo za notranje zadeve okrajnega ljudskega odbora Koper, fasc. 24, Optanti - dovolilnice za izselitev.

VINO IN VINSKA TRTA V ARHEOLOGIJI*

VINO E VITE IN ARCHEOLOGIA**

WINE & VINE IN ARCHAEOLOGY***

* Prispевki tega sklopa so bili predstavljeni na mednarodnem znanstvenem sestanku "Vino in vinska trta v arheologiji", ki je potekal v Kopru 20. in 21. maja 1999. Redakcija za tisk prof. Matej Župančič. Prikaze z erotičnimi motivi je ljubeznivo posređoval prof. dr. Z. Brusic, kot odmev na razstavo "VENI VIDE ... DOMI EXPERIRE", ki jo je Arheološki muzej iz Zadra priredil ob sestanku. Sestanek sta sofinancirala Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije in Vinakoper.

Sestanek so organizirali Zgodovinsko društvo za južno Primorsko Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, Pokrajinski muzej Koper, Gorenjski muzej Kranj ter Slovensko arheološko društvo.

** I contributi sono stati sinteticamente esposti al convegno scientifico internazionale "Vino e vite in archeologia" tenutosi a Capodistria il 20 e 21 maggio 1999 e redatti in questa sede dal prof. Matej Župančič. I motivi erotici sono stati gentilmente concessi dal prof. Z. Brusic e vengono qui pubblicati come riflesso alla mostra "VENI VIDE ... DOMI EXPERIRE", congiunta al convegno e organizzato dall'Arheološki muzej Zadar.

Il convegno è stato organizzato dalla Società storica del Litorale Capodistria, dal Centro di Ricerche Scientifiche della Repubblica di Slovenia di Capodistria, dal Museo Regionale Capodistria, dal Gorenjski muzej Kranj e dalla Società archeologica slovena.

*** Il convegno è stato cofinanziato dal Ministero per le scienze e la tecnologia della Repubblica di Slovenia e dalla Vinakoper.

The contributions in this block were presented at the international scientific meeting "Wine and Vine in Archaeology" held on May 20th and 21st 1999 in Koper. The texts were prepared for print by Prof. Matej Župančič. The scenes with erotic motifs were kindly provided by Prof. Dr. Z. Brusic, as a response to the exhibition "VENI VIDE ... DOMI EXPERIRE", prepared during the meeting by the Archaeological Museum Zadar.

The meeting was organised by the Littoral Historians Society Koper, Science and Research Centre of the Republic of Slovenia Koper, Regional Museum Koper, Gorenjska Museum Kranj and the Slovene Archaeological Society.

The meeting was co-financed by the Ministry of Science and Technology of the Republic of Slovenia and by Vinakoper.

